

Modalități de cooperare în domeniul intelligence în cadrul alianței nord-atlantice

Drd. Gabriela TRANCIUC
Serviciul Român de Informații
e-mail: gtranciuc@dcti.ro

Abstract

International cooperation is a controversial concept in the intelligence area, governed by the need of operational secrets such as activities, sources, means and methods which are of the outmost importance for national security. At the same time, national security can no longer be the only concern, we also have to relate to international developments even though there might not be either regional or international cooperation. If security is the main goal within the cooperation process, it cannot function if the main foundation generated by common principles and norms lack. Thus, intelligence cooperation is very much centred on the symbiosis between strategic interests and common norms.

Keywords: international cooperation, national security, intelligence.

1. Introducere

Este deja un clișeu să afirmi că, în relațiile internaționale dintre state, cooperarea a devenit un concept indispensabil. În actualul context de securitate, marcat de provocări complexe și imprevizibile, care nu mai cunosc granițe, necesitatea cooperării este o certitudine. Dacă la nivelul comunității internaționale există un consens asupra avantajelor cooperării, perspectivele sunt diferite asupra definiției acestui concept, pornind de la obiective și principii, până la formele și mecanismele de cooperare.

Teoria relațiilor internaționale oferă cel puțin două perspective asupra principalilor factori care influențează cooperarea. Curentul neorealist explică necesitatea cooperării între state pe fondul unor interese comune în fața unor amenințări de securitate, în timp ce constructiviștii susțin că relațiile între state sunt bazate pe împărtășirea unor valori și norme comune. Prin aderarea la același set de principii, poate fi explicată și funcționarea alianțelor. Instituționalizarea acestor valori comune devine foarte robustă

în fața schimbărilor politice și implicit adaptarea instituțională este mult mai ușoară decât crearea unor noi instituții. NATO este o astfel de alianță, iar abordarea constructivistă explică cel mai bine rolul Alianței Nord-Atlantice în prezent, în special privit din perspectiva adaptării la schimbările mediului politic și militar euroatlantic, precum și la noile amenințări la adresa securității.

Cooperarea internațională este un concept controversat în domeniul intelligence-ului, guvernat de necesitatea protejării secretelor operaționale (acțiuni, surse, mijloace și metode) necesare asigurării securității naționale. În același timp, securitatea națională nu mai poate fi asigurată izolat, fără raportarea la dezvoltările internaționale și în lipsa cooperării regionale și internaționale. Dacă urmărirea obiectivelor de securitate constituie principalul argument în cooperare, aceasta nu se poate realiza în absența fundamentului generat de principii și norme comune. Astfel, cooperarea în domeniul intelligence-ului este axată pe această îmbinare simbiotică între interese strategice și norme comune.

Pornind de la analiza relevanței cooperării internaționale în asigurarea securității naționale, în contextul unei abordări cuprinzătoare a conceptului de securitate, acest eseu își propune să prezinte cadrul structural și funcțional în care se desfășoară schimbul de informații în interiorul Alianței Nord-Atlantice, să sublinieze limitele, dar mai ales avantajele cooperării între structurile NATO și serviciile de informații ale statelor membre.

Modul în care schimbul de informații între comunitățile de intelligence ale statelor membre NATO se realizează în cadrul Alianței a fost puțin analizat în literatura de specialitate și merită mai multă atenție. Cooperarea internațională poate constitui o sursă epistemologică în procesul de analiză a informațiilor și de avertizare strategică și din acest punct de vedere trebuie înțeleasă utilitatea valorificării resurselor oferite în cadrul acestui proces.

2. Rolul cooperării internaționale în asigurarea securității naționale

Securitatea a devenit astăzi un concept foarte complex, care nu mai poate fi asigurat în limita granițelor naționale, având în vedere complexitatea și dinamismul noilor amenințări și riscuri. Globalizarea transformă în profunzime fundamentele mediului de securitate, caracterizat prin dinamica accelerată, complexitate și interdependență. Acțiunile și interesele statelor – în plan intern, dar și extern – sunt concurate de

emergența unor actori non-statali și dezvoltarea unor solidarități generate de interdependențe economice, influențate de multiplicarea exponențială a riscurilor și amenințărilor asimetrice.

Principalelor provocări actuale ale mediului de securitate generate de conflicte, tensiuni regionale, instabilitate, state eșuate, li se adaugă amenințările asimetrice care tind să devină tradiționale (terorismul internațional, proliferarea armelor de distrugere în masă, criminalitatea organizată transfrontalieră), a căror principală caracteristică este reprezentată de faptul că nu pot fi evidențiate individual. Granița volatilă și difuză dintre acestea determină creșterea gradului de relaționare și interconectare și generează, implicit, dificultăți de cunoaștere și anticipare din partea instituțiilor de stat ori a organismelor internaționale, iar ulterior de prevenire și combatere atât pe dimensiunea internă, cât și pe cea externă¹.

Politicile de putere s-au transpus în noi forme de competiție și rivalitate statală sau în crearea unor mecanisme de influență sau control al deciziilor strategice, cu utilizarea extinsă a instrumentelor energetice, culturale și informaționale. Au apărut noi riscuri precum cele cibernetice și se accentuează așa-numitele riscuri de proces (criza financiară, riscurile climaterice, pandemiile, riscurile la adresa securității alimentare, riscurile demografice etc.).

În condițiile în care mediul de securitate este tot mai sofisticat și interconectat, dihotomiile clasice intern-extern și politic-militar s-au diluat foarte mult, riscurile în spațiul european și euroatlantic, inclusiv la granițele României s-au amplificat, consolidarea acțiunilor conjugate la nivel internațional devine o condiție *sine qua non* în asigurarea securității naționale. De asemenea, în acest context, serviciile de informații și securitate, ca principal avertizor și senzor de risc, care oferă cunoaștere decidenților asupra vulnerabilităților și riscurilor de securitate, asigură o componentă esențială a eforturilor instituționale de promovare a intereselor naționale și a obiectivelor de securitate.

În teoria relațiilor internaționale, cooperarea internațională este explicată prin prisma a două curente majore, care oferă perspective diferite: (neo)realismul și constructivismul. În primul caz, relațiile între state sunt explicate prin dorința acestora de a-și urmări interesele naționale, de a balansa relațiile de putere, de a obține avantaje strategice. Organizațiile internaționale reprezintă, în consecință, structuri care reflectă raportul de putere între statele membre^{2,3}. Constructiviștii consideră că acesta este rezultatul modului de

percepție a mediului de securitate al fiecărui stat și a modului în care statele înțeleg să se poziționeze în cadrul arhitecturii internaționale de securitate. Dacă politica externă a unui stat este fundamentată în termeni de putere, comportamentul acestui stat va urma această logică, dar nu este obligatoriu ca relațiile între state să fie percepute doar din această perspectivă⁴. Relațiile între state nu pot fi explicate numai în acești termeni, altfel, cum ar putea fi considerată cooperarea SUA cu Marea Britanie și relația celei dintâi cu Coreea de Nord, spre exemplu? De asemenea, odată cu sfârșitul Războiului Rece, amenințările nu mai sunt strict conectate entităților statele⁵. Au apărut provocări diverse, generate de actori non-statali, amenințări care depășesc granițele unui singur stat și care nu mai pot fi gestionate în logica echilibrului de putere. Cooperarea internațională se bazează pe ideologie, pe aderarea la un set de norme, principii și interese comune, în lipsa cărora actualele dezvoltări ale mediului de securitate și relațiile dintre anumite state nu ar putea fi explicate⁶.

3. Intelligence și cooperare internațională

3.1 Necesitatea cooperării

Gestionarea provocărilor actuale, caracterizate prin evoluții în cascadă ale fenomenelor interne și internaționale, reduce semnificativ timpul de avertizare și ciclurile clasice de decizie politică. De asemenea, noile riscuri au generat extinderea progresivă a sferei securității naționale și a rolului instituțiilor cu atribuții în domeniu, context în care serviciile de informații parcurg un amplu proces de restructurare și adaptare. În acest proces, valorificarea resurselor de cooperare devine un element cheie al oricărei arhitecturi de securitate.

În contextul globalizării informației, activitatea serviciilor de informații devine tot mai sofisticată și mai dificilă. Analiza riscurilor actuale, fie ele clasice sau asimetrice, nu se poate realiza în mod adecvat decât prin interacțiune la nivel național și internațional.

Cooperarea în domeniul intelligence-ului a dobândit în ultimii ani o importanță crescută, determinată de dinamica și complexitatea mediului de securitate în plan internațional și de necesitatea unor abordări conjugate în contracararea noilor riscuri și amenințări. Aceasta se bazează pe două dimensiuni principale:

- schimbul de informații, expertiză și analiză de securitate, evoluțiile recente evidențiind o tendință de dezvoltare a unei veritabile diplomații de intelligence;

▪ cooperarea operațională, respectiv derularea în comun a unor acțiuni specifice pentru combaterea amenințărilor de securitate, dezvoltarea acestei componente determinând o accentuare a caracterului multinațional al demersurilor de prevenire și combatere a amenințărilor.

Deși în plan practic modalitățile de realizare a celor două dimensiuni sunt diferite, în plan strategic acestea sunt strâns interconectate. Din această perspectivă, coordonarea activităților serviciilor de informații în plan internațional, prin adoptarea unui limbaj comun și a unor abordări convergente în planul formulării și implementării măsurilor adecvate de răspuns la provocările mediului de securitate actual, reprezintă un element-cheie pentru eficiența cooperării internaționale.

3.2. Principii ale cooperării internaționale

Schimbul de informații se realizează în general în cadrul aceleași „familii” (aceiași tip de instituții – servicii interne, externe sau militare). De exemplu, serviciile militare, datorită posturii defensive și necesităților informative din teatrele de operații, au avantajul schimburilor mai frecvente de informații spre deosebire de serviciile externe. Schimburile între toate aceste servicii respectă câteva reguli universale destinate să asigure și să mențină încrederea între parteneri.

Un termen des utilizat în literatura de specialitate este *quid pro quo*. Acesta se referă la înțelegerea tacită (*gentlemen's agreement*) între agențiile de informații de a schimba produse de intelligence când există avantaje reciproce⁷.

De asemenea, în planificarea și desfășurarea activităților de cooperare internațională, serviciile de informații iau în considerare principii și reguli, precum:

- pragmatismul și orientarea pe priorități – presupune ierarhizarea priorităților de cooperare în funcție de obiectivele strategice, precum și dezvoltarea cooperării pe baza existenței unor necesități reale și a evaluării eficienței acesteia;
- flexibilitatea – adaptarea activităților de cooperare la evoluțiile riscurilor și amenințărilor de securitate și la dinamica situației operative;
- eficiența – asigurarea unui echilibru optim între costuri și beneficii în relațiile de cooperare;
- coerența instituțională – asigurarea unui demers unitar și integrat în dezvoltarea, derularea și evaluarea cooperării internaționale;
- confidențialitatea – interdicția de a transmite unui terț informațiile obținute în cadrul cooperării cu un partener extern fără acordul emitentului.

La acestea se adaugă și principiul reciprocității (asigurarea că în schimbul informațiilor transmise partenerul va răspunde cu informații de aceeași valoare sau care contribuie la îndeplinirea obiectivelor de cooperare).

3.3. Obiectivele cooperării

Problema cooperării între serviciile de informații este la fel de veche ca și istoria alianțelor. Unii analiști consideră că partajarea informației echivalează cu partajarea puterii, implicit cu renunțarea la o parte a acesteia, dacă schimbul de informații nu contribuie la creșterea relevanței a celor care au împărțit informația⁸.

Cooperarea se dezvoltă pornind de la stabilirea unor obiective convergente ale partenerilor, dar pe baza unor interese strategice ale fiecăruia dintre aceștia. Astfel, cooperarea poate fi caracterizată drept procesul care asigură cadrul respectării unor norme și principii comune, pe fundamentul cărora sunt realizate interesele strategice comune, dar și cele individuale, care se pot intersecta.

Astfel, obiectivele strategice ale unui serviciu pot viza: promovarea și protejarea intereselor de securitate națională, prin consolidarea parteneriatelor strategice și a relațiilor speciale cu statele aliate; asigurarea interoperabilității acționale cu structurile de informații și securitate din țările din regiune de încredere sau din cadrul organizațiilor precum NATO și UE; valorificarea expertizei altor servicii, asistenței pe domenii de interes sau primirea de sprijin pentru rezolvarea unei probleme de securitate națională.

Obiectivele comune pot fi fundamentate pe: contribuția la asigurarea securității în regiune, sau în cazul NATO, în spațiul euro-atlantic – prin, spre exemplu susținerea procesului de stabilizare și democratizare a statelor din zonă; prevenirea și contracararea amenințărilor comune; consolidarea încrederii între parteneri etc. (acestea pot fi intersectate cu obiectivele strategice).

3.4. Forme de cooperare între serviciile de informații și securitate

Cooperarea între servicii poate fi realizată pe mai multe dimensiuni: bilaterală, multilaterală sau internațională. În general, serviciile de informații și securitate acordă atenție tuturor celor trei forme de cooperare, dar se observă o preferință a acestora pentru schimbul bilateral, datorită cerințelor operaționale.

Este necesară sublinierea diferenței între cooperarea multilaterală - care presupune, de obicei, inițiative între instituțiile de același tip, din aceeași regiune (de exemplu, Conferința Central Europeanăⁱ), pe baza unor obiective comune, fără stabilirea unor structuri administrative permanente (întâlnirile fiind organizate pe bază de voluntariat) – și organizațiile internaționale – care beneficiază de structuri administrative complexe (secretariate, departamente responsabile de diferite probleme gestionate, comitete care reunesc statele membre și care funcționează pe baza unor programe anuale complexe) și buget propriu, implică o rețea de state (nu neapărat din aceeași regiune, dar care aderă la principii comune) și instituții din cadrul aceluiași stat membru (e.g. NATO – presupune reprezentarea permanentă a ministerului de externe, apărare, interne, serviciile de informații).

Este util de subliniat și faptul că relațiile de cooperare între servicii au cunoscut schimbări de-a lungul timpului, odată cu evoluția mediului de securitate. Sfârșitul secolului al XX-lea a fost astfel martorul depășirii culturii „nimic în afară de” și al trecerii la „totul în afară de”. Serviciile nu obișnuiau să schimbe informații, decât cele care nu reprezentau un interes deosebit pentru serviciul care le transmitea. Progresiv, schimbul de informații s-a accelerat, ajungându-se la partajarea unor informații de valoare deosebită, cu excepția celor indispensabile prezervării exclusive a intereselor naționale. Nivelul general al schimbului de informații crește astfel în paralel cu crearea unei relații de încredere între parteneri.

În cultura anglo-saxonă, paradigma schimbului de informații a pornit de la principiul *need to know* și este orientată în prezent pe *need to share*.

Evoluții nu a cunoscut numai schimbul de informații, dar și formele de cooperare. Dacă sensibilitatea și vulnerabilitatea informațiilor determina serviciile de informații să coopereze în formate cât mai restrânse, inclusiv la începutul secolului al XXI-lea, relațiile bilaterale fiind preferate, riscul scurgerii informațiilor fiind redus în această formulă, amenințările asimetrice și necesitatea combaterii lor au condus și la dezvoltarea dimensiunii multilaterale a cooperării între servicii⁹. Evenimentele din 11 septembrie 2001 au avut un impact semnificativ asupra cooperării pe probleme de terorism, aria acestor probleme extinzându-se ulterior. Amenințările clasice precum contraspionajul, dar și amenințările asimetrice transfrontaliere au devenit subiecte indispensabile în cadrul cooperării multilaterale.

ⁱ Reunește serviciile de informații civile din anumite state din Europa Occidentală, Centrală și din Balcani.

„Înainte de 9/11, schimbul de informații era bazat pe un concept tradițional al bilateralismului, dar începând cu 9/11 acesta a cunoscut o dimensiune multilaterală, deoarece un ingredient vital în combaterea terorismului este informația corectă și la timp.”^{10,ii}

3.5. Evaluarea cooperării

Eficiența cooperării este un element esențial în asigurarea continuității și consolidării acesteia. Evaluarea acesteia poate cuprinde mai multe dimensiuni și instrumente, pe care serviciile le utilizează în funcție de specificul fiecăruia. În general, se urmărește evaluarea concordanței cu obiectivele și direcțiile de acțiune propuse și o abordare calitativă care poate avea la bază mai multe criterii, precum:

- constanță (schimbul de informații se realizează în baza planurilor stabilite și nu periodic sau izolat);
- reciprocitate;
- promptitudine;
- consistență și calitate:
 - să răspundă cerințelor de obiectivitate, credibilitate și oportunitate;
 - să aducă elemente de noutate și să ofere plus-valoare;
 - să sesizeze/evaluate schimbările importante în ceea ce privește caracterul, probabilitatea de materializare a amenințărilor, gravitatea sau amploarea consecințelor sau prognozează evoluțiile regionale sau globale;
 - informațiile să fie utile și valorificabile în cadrul activității operative;

Evaluarea statistică și financiară nu ar trebui să primeze, dar este un proces care ajută la conturarea unei imagini asupra cooperării, iar din punct de vedere financiar, la stabilirea priorităților, prin asigurarea congruenței obiectivelor de cooperare cu resursele disponibile.

Alte repere importante în evaluarea cooperării sunt cele legate de expertiza serviciilor și de pregătirea în comun, care oferă posibilitatea perfecționării personalului și a valorificării cunoștințelor în activitatea practică. De asemenea, sunt relevante gradul de respectare a angajamentelor asumate de cele două părți în cadrul cooperării, precum și surprinderea similitudinilor / diferențelor situațiilor operative din statele partenere pentru orientarea cooperării în viitor.

ⁱⁱ Traducere neoficială.

4. Cooperare și intelligence în cadrul NATO

Cooperarea în domeniul intelligence-ului în cadrul alianțelor este în general controversată, de aceea este util de analizat modul în care se desfășoară interacțiunea între comunitățile de intelligence în cadrul Alianței Nord-Atlantice.

Mulți consideră că este imposibilă cooperarea între 28 de state, explicând prin faptul că fiecare membru încearcă să-și promoveze propriile interese. De asemenea, procesul de intelligence fiind subordonat deciziilor politice, există un oarecare dezinteres al serviciilor de a transmite informații, preferându-se formatele mai restrânse care asigură și criteriile de confidențialitate. În pofida acestor neajunsuri, NATO oferă un cadru eficient de schimb al informațiilor, dezvoltând în timp structuri și capacități care să gestioneze contribuția statelor membre, principala sursă de informații a NATO, având în vedere că Alianța nu beneficiază de un serviciu de informații și de securitate propriu.

Pentru a înțelege mai bine rolul cooperării în cadrul NATO între serviciile de informații și securitate, este relevantă menționarea scopului Alianței și a evoluției acesteia. Accentul va fi plasat ulterior pe aspectele structurale și funcționale ale procesului de intelligence la NATO, pe eforturile de reformă întreprinse în domeniu, pentru a analiza în final limitele și avantajele cooperării în format aliat.

5. Ce este NATO?

Tratatul Nord-Atlantic, semnat în aprilie 1949, la Washington, instituia o alianță de apărare colectivă, conform definiției din articolul 51 al Cartei ONU. Scopul imediat al NATO (Organizația Tratatului Nord-Atlantic) a fost să își apere membrii de o potențială amenințare care ar fi putut rezulta în urma politicii și sporirii capacității militare a Uniunii Sovietice. Rolul NATO era sintetizat prin dictonul Lordului Ismay (primul secretar general): *keep Americans in, Russians out and Germans down*, care a fost actualizat (*Lord Ismay dictum redivivus*) pentru a reflecta scopul curent al Alianței: *keep Americans engaged, Europeans together and Russians attached*.

Bazat pe valorile comune ale democrației, libertăților individuale și ale statului de drept, scopul declarat al NATO este acela de a asigura libertatea și securitatea tuturor membrilor săi, prin mijloace politice și militare, prin garanții comune și prin relații stabile cu alte țări (Parteneriatul pentru Pace).

NATO este o organizație interguvernamentală în cadrul căreia statele membre își păstrează suveranitatea și independența. Organizația asigură forumul în care au loc consultări pe orice probleme de securitate și în care țările iau decizii prin consens, în probleme politice și militare care le pot afecta securitatea. Mijloacele prin care Alianța își exercită politicile de securitate includ menținerea unei capacități militare suficiente pentru a asigura o apărare adecvată, o capacitate generală de rezolvare a crizelor care ar putea afecta securitatea membrilor săi și promovarea activă a dialogului cu alte state.

6. NATO – o organizație desuetă?

Rolul NATO a fost pus în discuție odată cu sfârșitul Războiului Rece, existând două dezbateri majore în teoria relațiilor internaționale asupra relevanței NATO în noul context internațional. Neorealiștii (Mearsheimer, Waltz) susțineau că NATO nu își mai justifică existența, fiind un produs al rivalității sovieto-americe. Raționamentul era că atunci când există amenințări obiective la adresa securității, statele răspund prin formarea unei alianțe. Dacă acea amenințare dispare, coeziunea alianței va slăbi¹¹. Astfel, odată cu dezintegrarea Uniunii Sovietice, NATO ar fi trebuit să-și piardă relevanța. Curentul constructivist respinge noțiunea de amenințare obiectivă și susține că percepția asupra amenințărilor nu rezultă din evaluarea obiectivă a raporturilor de putere, relațiile dintre state sunt bazate pe împărtășirea unor valori și norme comune. Astfel și funcționarea alianțelor poate fi explicată prin aderarea la același set de principii.

În locul validării tezei realiste privind marginalizarea NATO ca organizație internațională¹², s-a confirmat viziunea constructivistă privind ascensiunea NATO. Așa cum afirmă Thomas Risse-Kappen (*ap. Terriff et al.*, 1999, p. 111), “percepțiile asupra amenințărilor nu apar datorită raportării cvasi-obiective la structura de putere internațională, actorii adoptă un anumit comportament pe scena internațională, în funcție de valorile și normele care guvernează procesele politice interne și care modelează identitățile partenerilor lor în sistemul internațional”ⁱⁱⁱ. Odată funcționale, alianțele adoptă valori comune, iar instituționalizarea acestor valori devine foarte robustă în fața schimbărilor politice. Astfel, din perspectivă constructivistă, NATO a suferit o trecere de la echilibrul de putere la echilibrul principiilor și valorilor. Dar NATO este mai mult decât atât.

ⁱⁱⁱ Traducere neoficială.

NATO nu a fost niciodată o simplă organizație militară¹³, o alianță clasică derivată din simpla competiție geopolitică sau conflict. NATO nu a reprezentat o simplă asociere politică de state, orientată pe proclamarea sterilă a unor principii și valori, în linie de continuitate cu tragică experiență a Ligii Națiunilor. Echilibrul între viziunea geopolitică, principiile și valorile declarate, alături de puterea militară constituie particularitatea NATO, forța immanentă care a susținut-o și a ajutat-o să se adapteze la diversele circumstanțe politice și strategice, generate fie de Războiul Rece, renașterea democrației în Europa Centrală și de Est, conflictele etnice violente din Balcani sau lupta împotriva terorismului¹⁴.

Indiferent de schimbările prin care a trecut (politice, structurale, funcționale), NATO beneficiază de un element de continuitate care susține vitalitatea Alianței și capacitatea de a se adapta evoluțiilor politice și geopolitice.

7. NATO – o alianță în transformare

NATO reprezintă structura fundamentală a securității euro-atlantice, care a demonstrat că se poate adapta continuu la cerințele contextului de securitate internațional. Tocmai această flexibilitate și capacitate de a-și dezvolta în permanență rolurile în funcție de evoluțiile mediului de securitate, așa cum s-a întâmplat după Războiul Rece sau după 11 septembrie, sunt expresia relevanței NATO în prezent.

Transformarea Alianței a devenit în timp un proces amplu, de profunzime, care a pus accent atât pe rolul strategic al NATO în sistemul internațional (trecând de la o organizație de apărare colectivă la o organizație de securitate), pe îmbunătățirea procesului de consultări și luare a deciziilor (prin flexibilizarea structurilor, reducerea birocrăției și a numărului de comitete), pe transformarea capacităților militare și a tipului de misiuni (orientarea pe forțe expediționare, interoperabile și flexibile, capabile să îndeplinească misiuni de apărare colectivă și de gestionare a crizelor), pe consolidarea relațiilor cu partenerii regionali și globali ai Alianței și nu în ultimul rând pe transformarea procesului de intelligence, pentru asigurarea cunoașterii strategice în sprijinul deciziilor politice.

8. Procesul de intelligence la NATO

Produsele de intelligence de calitate, la timp și de încredere reprezintă un ingredient esențial pentru procesul de consultări și luare a deciziilor în cadrul Alianței Nord-Atlantice.

Un aspect important de menționat este faptul că NATO nu deține capacități proprii de culegere a informațiilor, cu excepția forțelor dislocate în teatrele de operații. Astfel, Alianța depinde de contribuția cu informații a statelor membre, acestea fiind integrate la nivel aliat și diseminate tuturor statelor membre și, în anumite cazuri, partenerilor care participă cu forțe în operațiuni conduse de NATO sau la programe PfP (Parteneriatul pentru Pace).

Procesul de intelligence al Alianței urmează ciclul clasic, parcurgând etapele de elaborare a cerințelor strategice, culegere, analiză, diseminare și evaluare. Așa cum se afirmă în „Strategic Vision: The Military Challenge”, “modul în care se realizează culegerea, analiza, diseminarea și împărtășirea informațiilor este critic pentru reducerea timpului de decizie între recunoașterea unui risc de securitate și întreprinderea demersurilor necesare.”¹⁵

8.1. Structuri și procese

Există în mod tradițional trei niveluri de intelligence: strategic, operațional și tactic, iar la nivelul NATO acestea se regăsesc în structuri și aranjamente instituționale pe patru niveluri: nivelul politico-strategic (structurile civile ale Cartierului General al NATO/NATO HQ), militar-strategic (structurile militare din cadrul NATO HQ, comandamentele strategice), operațional (comandamente operaționale) și tactic (forțele din teatrele de operații).

1. Nivelul politico-strategic. La acest nivel (precum și în cazul celui militar-strategic), există două tipuri de structuri care asigură sprijinul pentru consultări și decizii în cadrul Consiliului Nord-Atlantic (NAC), principalul comitet politic al Alianței (care reunește ambasadorii/reprezentanții permanenți ai statelor membre și, periodic, miniștrii de externe, ai apărării, precum și șefii de stat și de guvern): a) comitetele/grupurile de lucru, în cadrul cărora au loc consultări între reprezentanții statelor membre și b) structurile permanente ale NATO, care solicită informații de la statele membre și sprijină activitatea comitetelor, fiind de altfel și reprezentate în cadrul acestor comitete.

a) Procesul de luare a deciziilor în NAC este sprijinit, pe acest palier, de *Intelligence Steering Board* (ISB), comitet format pe structura fostului NATO HQ Intelligence Steering Committee, coordonat în trecut de structurile militare. Rolul ISB este de a asigura coordonarea civil-militară în domeniul informațiilor, de a identifica și prioritiza cerințele de informații pe termen mediu și lung. Toate comitetele cu responsabilități în domeniul informațiilor relaționează cu Consiliul Nord-Atlantic și Comitetul Militar (MC) prin intermediul ISB, acesta având rol de interfață, cu respectarea

integrității evaluărilor elaborate de structurile de intelligence. Președintele ISB este adjunctul Secretarului General NATO, iar în compunerea acestei structuri intră reprezentanți de nivel superior din cadrul Secretariatului Internațional și al Statului Major Internațional (structuri permanente ale NATO HQ) și al comitetelor cu responsabilități în domeniul intelligence-ului.

Reprezentanții serviciilor de informații civile se reunesc în cadrul unui comitet dedicat – *Comitetul pentru Informații Civile* (CIC), care s-a format pe componența fostului Comitet Special, care includea doar serviciile interne, la care s-au adăugat serviciile externe. Principalul scop al CIC este de a oferi consiliere NAC pe problemele legate de intelligence și de a asigura cunoașterea amenințărilor ce pot afecta Alianța.

b) Structurile permanente ale NATO care asigură sprijin în procesul de intelligence la nivel politico-strategic sunt:

Oficiul de Securitate al NATO (NOS) coordonează, monitorizează și implementează politica de securitate a Alianței. Directorul NOS este principalul consilier al Secretarului General al NATO pe probleme de securitate. Acesta dirijează forțele ce răspund de securitatea Cartierului General și este responsabil de coordonarea întregului aparat de securitate al NATO. NOS asigură și sprijin pentru activitatea CIC, având în vedere caracterul nepermanent al acestui comitet.

Unitatea pentru Informații privind Amenințarea Teroristă (TTIU) este structura dedicată problemelor legate de terorism, înființată în contextul Summit-ului de la Istanbul (2004), înlocuind o celulă temporară creată după atacurile de la 11 septembrie 2001. TTIU reprezintă o entitate permanentă, formată din experți militari și civili care analizează amenințările teroriste, în general, precum și pe cele la adresa Alianței. În plus față de legătura obișnuită cu serviciile de informații ale statelor aliate, TTIU asigură și conexiunea cu țările partenere, devenind centrul de expertiză pe terorism al NATO HQ.

În vederea eliminării dificultăților în domeniul informațiilor strategice, s-a luat decizia înființării *Unității pentru Informații*, care să asigure produse specifice în sprijinul procesului de luare a deciziilor în NAC. Noua structură include atât personal civil (preluat de la TTIU), cât și militar, precum și contribuții voluntare din cadrul serviciilor aliate de informații civile. Aceasta relaționează atât cu statele membre, care reprezintă principala sursă de informații, cât și cu celelalte structuri permanente ale NATO, care au atribuții în evaluarea amenințărilor la adresa securității euro-atlantice.

Unitatea de Legătură pentru Informații (ILU) reprezintă o structură comună a Secretariatului Internațional și a Statului Major Internațional, similară TTIU, destinată cooperării cu partenerii, în special pe probleme de terorism.

Divizia pentru Amenințări Emergente de Securitate (ESCD) este o structură nou înființată în cadrul Secretariatului Internațional al NATO (august 2010), care coordonează eforturile aliate pentru contracararea noilor amenințări. Divizia are în responsabilitate pregătirea unor rapoarte și evaluări integrate pe probleme emergente, care depășesc responsabilitatea serviciilor. Domeniile de responsabilitate, gestionate de structuri dedicate, includ securitatea energetică, combaterea terorismului, proliferarea armelor de distrugere în masă, la care se adaugă o capacitate de analiză strategică.

2. Nivelul militar-strategic

a) *Comitetul Militar* reprezintă cea mai înaltă autoritate militară a NATO, formată din reprezentanții militari permanenți ai statelor membre (reunind periodic șefii de stat major), care asigură consiliere militară NAC și coordonarea strategică a comitetelor militare.

Comitetul pentru Informații Militare (MIC) este omologul militar al CIC, cu care se coordonează permanent. Împreună cu acest comitet elaborează o evaluare generală comună privind amenințările la adresa NATO.

b) *Divizia pentru Informații a Statului Major Internațional (IMS IN DIV)* asigură coordonarea, integrarea, evaluarea și diseminarea informațiilor militare la NATO HQ. Acest organism asigură întreținerea bazelor de date, având atribuții pe linia avertizării strategice, precum și în domeniul gestionării crizelor. Consiliază Comitetul Militar pe probleme strategice militare și sprijină activitatea Comandamentului Aliat pentru Operațiuni (ACO).

ACO (Allied Command Operations), denumit și *Supreme Headquarters Allied Powers Europe (SHAPE)* - sub comanda Supreme Allied Commander Europe (SACEUR), exercitată de SUA, de către comandantul EUCOM - reprezintă cel mai înalt nivel operațional al NATO, care asigură strategiile militare și planificarea operațională. În componența acestuia intră mai multe structuri (J1-J9), printre care și structura responsabilă de gestionarea informațiilor militare (SHAPE J2), care pregătește intelligence-ul strategic și operațional pentru operațiunile NATO. J2 sprijină de asemenea activitatea unui grup de lucru, care gestionează probleme de intelligence militar precum evaluări, tendințe tehnologice, transmiterea datelor, securitatea comunicațiilor, avertizare timpurie (cu sugrupuri pe categorii de forțe – terestre, navale, aeriene).

3. Nivelul operațional este asigurat de trei comandamente întrunite (*Joint Forces Commands*) și un număr de subcomandamente, structurate pe linii geografice, care reprezintă componentele terestre, navale și maritime. Fiecare comandament are în componență secțiuni J2/G2/A2. Acest nivel este esențial pentru sprijinul informațional al forțelor NATO dislocate în teatrele de operații.

4. Nivelul tactic este reprezentat de comandanții și forțele din teatrele de operații, care culeg informații din teren, un accent deosebit fiind plasat pe sursele deschise. Culegerea informațiilor se realizează în baza cerințelor și priorităților stabilite la nivel strategic și operațional¹⁶.

8.2. Reforma procesului de intelligence

Reforma procesului de intelligence s-a impus ca o necesitate în contextul dezvoltărilor mediului de securitate și al lărgirii Alianței. Aliații au recunoscut explicit importanța împărtășirii informațiilor pentru NATO în contextul Summit-urilor de la Praga (2002), Istanbul (2004), București (2008) și Lisabona (2010). Astfel, la reuniunea la vârf de la Praga, schimbul de informații a fost identificat drept unul dintre aspectele cheie ale cooperării dintre aliați (ca parte a pachetului de Angajamente privind Capabilitățile – *Prague Capabilities Commitment*)¹⁷, iar la Istanbul șefii de stat și de guvern au chemat la o mai bună cooperare în domeniul intelligence între statele membre, precum și la revizuirea structurilor actuale de informații la Cartierul General¹⁸. La summitul de la București s-a decis atingerea superiorității informaționale prin capabilități de rețea, care să susțină eforturile operaționale¹⁹.

Procesul de reformă a fost continuat și se află în derulare chiar și la momentul actual. Summitul de la Lisabona²⁰, prin declarația politică și lansarea noului concept strategic al NATO²¹, a confirmat importanța acordată procesului de intelligence în cadrul Alianței și a consacrat principalele progrese ale reformei: stabilirea unor noi principii în mecanismele de cooperare, cu accent pe coerență, coordonare civil-militară, integrarea informațiilor; coeziunea planificării și a stabilirii cerințelor strategice, prin crearea unui comitet unic care reunește activitatea serviciilor de informații civile și militare (ISB); asigurarea unui nivel de cunoaștere eficient în susținerea deciziilor, prin transformarea structurilor existente (Comitetul Special, care reunea doar serviciile interne s-a transformat în

Comitetul pentru Informații Civile, incluzând și serviciile externe) și crearea altora noi (Unitatea de Informații, Divizia pentru Amenințări Emergente de Securitate). Au fost eficientizate fluxurile de informații, prin coordonarea într-un program unic a activităților structurilor de informații civile și militare și este încurajat lucrul în comun, inclusiv prin elaborarea unor evaluări privind mediul de securitate, strategice, întrunite (servicii interne, externe și militare). Principalele preocupări ale structurilor de intelligence ale NATO sunt orientate pe dimensiunea amenințărilor emergente, precum securitatea cibernetică, securitatea energetică, pirateria, dar și pe amenințări clasice (contraspionajul) sau devenite deja tradiționale în cadrul Alianței (terorismul).

8.4. Limitele și avantajele cooperării în domeniul intelligence

Principala critică adusă cooperării pe dimensiunea de intelligence în cadrul NATO este că aceasta depinde de contribuția și voința politică a statelor, iar acestea sunt reticente să partajeze informații sensibile într-un cadru prea larg (în cazul NATO, cu 28 de națiuni).

Succesele cooperării sunt în general necunoscute, ceea ce duce la consolidarea mitului absenței cooperării în intelligence la nivel internațional. Statele, însă, cooperează când există premise solide care asigură încrederea între parteneri, proceduri clare și sigure de transmitere a informațiilor, iar NATO este alianța care îndeplinește cel mai bine aceste criterii în prezent.

De asemenea, se afirmă adesea că serviciile au interese proprii și nu sunt motivate să coopereze în format aliat. Este adevărat că agențiile de informații, în special cele interne au propria agendă de priorități care nu coincid cu cele ale Alianței, dar acestea sunt impuse de activitatea operațională și de necesitatea soluționării problemelor de securitate națională. În plus, nu există întotdeauna la nivelul serviciilor capacități și resurse pentru a răspunde cerințelor NATO, dar aceasta nu înseamnă că nu este posibilă cooperarea. Avantajul NATO este că integrează contribuția a peste 20 de membri, iar ceea ce nu poate oferi unul dintre membri este oferit de un altul, asigurându-se astfel o complementaritate a eforturilor.

O altă limită a cooperării în cadrul NATO o reprezintă preferința anumitor state pentru cooperarea bilaterală. Aceasta reprezintă o particularitate a serviciilor, care sunt nevoite, pe anumite cazuri operaționale, să colaboreze cu parteneri specifici, dar nu trebuie extrapolată. Alianța oferă cadrul pentru cooperare, prin schimb de informații și expertiză, în probleme importante precum contraspionaj (celebrul caz

Herman Simm^{iv}) și terorism. Alianța asigură canale de comunicații sigure și directe prin care pot fi transmise informații relevante privind securitatea trans-atlantică sau probleme specifice ale unui stat care pot afecta și alte state. De asemenea, la nivel aliat, prin reprezentanții permanenți ai statelor membre se pot crea relații apropiate între state, care permit inclusiv tratarea anumitor probleme bilaterale între aceste state.

O problemă ridicată de anumiți critici a fost că NATO dispune de o birocrație stufoasă, cu multe structuri care gestionează analize și evaluări de securitate, ceea ce face ca volumul de informații să fie greu de gestionat. Implementarea procesului de reformă a adus un plus de coerență fluxurilor informaționale și a încurajat colaborarea între structurile NATO și serviciile membre, precum și integrarea informațiilor civil-militare.

Birocrația NATO a reprezentat de asemenea obiectul de referință a altor critici. Se consideră adesea că structurile NATO au propriile interese, fie din punct de vedere al justificării atribuțiilor de lucru și a dorinței de a-și consolida relevanța în raport cu alte structuri/organizații (competiție instituțională), fie că reflectă politica unui anumit stat. Însă Alianța este formată dintr-o rețea de instituții (structuri și comitete în care statele membre sunt reprezentate) care oferă posibilitatea națiunilor de a asigura un echilibru atât din punct de vedere al reprezentativității, cât și al deciziilor politice.

De asemenea, în contextul eforturilor de transformare a procesului de intelligence, Alianța a fost criticată pentru tendința de a subordona serviciile de informații unor obiective politice. O astfel de afirmație este exagerată, având în vedere că securitatea națională rămâne un atribut exclusiv al fiecărui stat, iar serviciile sprijină deciziile de securitate națională, inclusiv din perspectiva cooperării cu Alianța. Controlul serviciilor este asigurat la nivel național și nu există mecanisme internaționale care să oblige serviciile să transmită informații pe care nu le au sau să susțină procese cu care nu sunt de acord.

Faptul că evaluările agreeate în cadrul comitetelor de intelligence NATO reprezintă suma celor mici numitori comuni a constituit adesea un argument critic la adresa interacțiunii aliate, influențată de problemele politice sensibile cu care se confruntă unele state. Pentru a surmonta acest neajuns, a fost creată o nouă unitate de informații, care să suplinească

^{iv} Oficial eston (șeful Departamentului de Securitate al Ministerului Apărării) descoperit în 2008 ca agent al serviciilor ruse (SVR). La nivelul Alianței a fost elaborat un raport cuprinzător privind acest caz, prin contribuția mai multor servicii.

nevoia de informații, prin evaluări neagreate, care integrează toate contribuțiile statelor membre.

O critică ferventă în context aliat este lipsa de substanță a informațiilor și evaluărilor transmise/realizate de serviciile civile, spre deosebire de serviciile militare, care sub presiunea operațională, sunt mult mai motivate să asigure informații de calitate. Aici intervine problematica surselor de informații de care beneficiază fiecare serviciu, iar pe anumite problematici serviciile civile nu pot apela decât la sursele deschise. Acestea reprezintă, totuși, o sursă importantă pentru analiza strategică și avertizarea timpurie. De asemenea, este utilă cooperarea între servicii pentru asigurarea complementarității informaționale, iar eforturile Alianței în acest sens sunt binevenite.

Cooperarea redusă cu partenerii și cu alte organizații constituie un alt aspect important al Alianței. Deși a fost consolidată interacțiunea cu partenerii care participă la operațiuni conduse de NATO (ex: Ucraina și Georgia, în Afganistan), se remarcă deficiențe în coordonarea cu alte organizații, cum ar fi Uniunea Europeană. În contextul implementării Tratatului de la Lisabona și a operaționalizării unui Serviciu European de Acțiune Externă (care își propune să dezvolte propriile capacități de analiză strategică, comparate adesea cu un serviciu de informații), NATO ar trebui să întărească relațiile de cooperare cu UE, pe baza avantajelor comparative ale fiecărei instituții.

Nu se poate afirma că există soluții perfecte în cadrul cooperării internaționale, cum nu există soluții perfecte pentru gestionarea unor situații de criză. Este dificil de a obține un consens asupra direcțiilor de acțiune, de a nivela prioritățile naționale, dar este important ca statele să promoveze cooperarea internațională în cadrul asigurat de interesele proprii de securitate și să intensifice colaborarea formală și informală, atât la nivel bilateral, cât și multilateral²², ca forme complementare de cooperare.

Promovarea dialogului și a cooperării sunt elemente cheie în consolidarea eforturilor naționale de a răspunde eficient provocărilor actualului mediu de securitate.

9. Concluzii

Mediul de securitate actual se află în continuă schimbare și prezintă surse de amenințare și insecuritate complexe, interdependente, difuze și volatile. Niciun stat, în asigurarea securității naționale, nu poate miza pe secluziune teritorială și izolare. În protejarea intereselor și valorilor naționale, statele nu pot exclude certitudinea interconectării dimensiunilor

externă și internă a securității și necesitatea cooperării și a dezvoltării unor soluții eficiente, prin solidaritate.

Serviciile de informații și de securitate, în calitate de principale instituții care asigură cunoașterea strategică pentru factorii de decizie ai unui stat, pot valorifica prin cooperare experiența, expertiza, capacitățile partenerilor internaționali, ceea ce poate contribui la consolidarea capacității proprii de analiză și avertizare strategică. Alianța Nord-Atlantică este organizația care oferă un cadru eficient de consultări, dialog și cooperare pe probleme de intelligence, iar potențialul acesteia poate fi valorificat în continuare, prin consolidarea schimbului analitic și asigurarea sinergiei civil-militare.

Henry Kissinger afirma că “adevarata diferență este între cei care-și adaptează scopul în funcție de realitate și cei care încearcă să modeleze realitatea în lumina planurilor lor”. Procesul de intelligence asigură cunoaștere și încearcă să aducă lumină și să obiectivizeze realitatea, inclusiv prin mijloace și metode secrete pentru a da posibilitatea guvernelor de a modela realitatea în funcție de obiectivele propuse și de alegerile politice făcute. În informarea acestor alegeri, în asigurarea unor avantaje competitive, sunt necesare promovarea cooperării și identificarea unor noi forme și instrumente de cooperare pentru a împiedica recrudescența vechilor amenințări și triumful celor noi. Atât Alianța Nord-Atlantică, cât și comunitățile de intelligence ale statelor membre, trebuie să asigure fundamentul acestei cooperări, prin imprimarea unei dimensiuni flexibile, practice și care să răspundă eficient intereselor de securitate comune.

Note

- ¹. *Global Trends 2025: A Transformed World*, National Intelligence Council, SUA, noiembrie 2008.
- ². Burchill, Scott, *Realism and Neo-realism în Theories of International Relations*, Palgrave, 1996.
- ³. Mearsheimer, John J., *The False Promise of International Institutions în International Security*, winter 1994/1995, vol. 19, no 3.
- ⁴. Wendt, Alexander, *Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics în International Organizations*, 46, 2, Spring 1992.
- ⁵. Lynn-Jones, Sean M., *Realism and Security Studies în Contemporary Security and Strategy*, ed. Craig A. Snyder, Deakin University, 1999.
- ⁶. Reus-Smit, Christian, *Constructivism în Theories of International Relations*, Palgrave, 2001.
- ⁷. Margeson, John, *Cooperation among foreign intelligence*, 12 ianuarie 2007, http://www.analyst-network.com/article.php?art_id=1462 (accesat pe 19.01.2011).
- ⁸. Mechoulan, Eric, *Les formes de cooperation internationale entre service de renseignement et de securite în Questions internationales*, no 35, janvier-fevrier 2009
- ⁹. Zivanovic, Catarina, *International Cooperation of Intelligence Agencies against Transnational Terrorist Targets*, 2008, <http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=96983> (accesat pe 12.01.2011).
- ¹⁰. Le Beau, John, interviu, George C. Marshall European Centre for Security Studies, Garmisch-Partenkirchen, Germania, 20 noiembrie 2007, *ap.* Margeson, 2007.
- ¹¹. Terriff, T. *et al.*, *Security Studies Today*, Polity Press, 1999.
- ¹². Croft, S. *et al.*, *NATO's Triple Challenge în International Affairs*, 76:3, 2000.
- ¹³. Forster, A. and Wallace, W., *What is NATO for? în Survival*, 43:4, 2001-2.
- ¹⁴. Maior, George Cristian, *Noul Aliat. Regândirea politicii de apărare a României la începutul secolului XXI*, Ed, Rao, 2009.
- ¹⁵. Giambastiani, E.P. and Jones, James L., *Strategic Vision: The Military Challenge*, Allied Command Operations and Allied Command Transformation, 2004.
- ¹⁶. Korkisch, Friedrich W., *NATO Gets Better Intelligence*, Center for Foreign and Defense Policy, Vienna, aprilie 2010.
- ¹⁷. Prague Summit Declaration, 2002, <http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm> (accesat pe 25.01.2011).
- ¹⁸. Istanbul Summit Communique, 2004, <http://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-096e.htm> (accesat pe 25.01.2011).
- ¹⁹. Declarația Summitului de la București, 2008, http://www.summitbucharest.ro/ro/doc_201.html (accesat pe 26.01.2011).

²⁰. Lisbon Summit Declaration, 2010, http://www.nato.int/cps/en/SID-17BFE6D7-32DC645E/natolive/official_texts_68828.htm?mode=pressrelease (accesat pe 26.01.2011).

²¹. NATO Strategic Concept *Active Engagement, Modern Defence*, 2010, <http://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf> (accesat pe 26.01.2011).

²². Cordesman, Anthony H. și Burke, Arleigh A., *International Cooperation in Counterterrorism: Redefining the Threat and the Requirement*, Center for Strategic and International Studies, Washington, 11 martie 2010.

Bibliografie

1. ***, *Global Trends 2025: A Transformed World*, National Intelligence Council, SUA, noiembrie 2008.

2. Burchill, Scott, *Realism and Neo-realism în Theories of International Relations*, Palgrave, 1996.

3. Cordesman, Anthony H. și Burke, Arleigh A., *International Cooperation in Counterterrorism: Redefining the Threat and the Requirement*, Center for Strategic and International Studies, Washington, 11 martie 2010.

4. Korkisch, Friedrich W., *NATO Gets Better Intelligence*, Center for Foreign and Defense Policy, Vienna, aprilie 2010.

5. Lynn-Jones, Sean M., *Realism and Security Studies în Contemporary Security and Strategy*, ed. Craig A. Snyder, Deakin University, 1999.

6. Maior, George Cristian, *Noul Aliat. Regândirea politicii de apărare a României la începutul secolului XXI*, Ed. Rao, 2009.

7. Mechoulan, Eric, *Les formes de cooperation internationale entre service de renseignement et de securite în Questions internationales*, no 35, janvier-fevrier 2009

8. Mearsheimer, John J., *The False Promise of International Institutions în International Security*, winter 1994/1995, vol. 19, no 3.

9. Reus-Smit, Christian, *Constructivism în Theories of International Relations*, Palgrave, 2001.

10. Wendt, Alexander, *Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics în International Organizations*, 46, 2, Spring 1992.